

Ihan sieluun asti koski

Naiset nuoruuden, kauneuden sekä henkisen ja ruumiillisen voiman vieraina Berliinissä 1936

Anne Makkonen

Miten suomalainen naisvoimistelu ja tanssi edustivat tai vahvistivat suomalaista nationalismia ja missä määrin ne toimivat myös kansallissosialismin palvelijoina, ovat edelleen melko vaiettuja ja tutkimattomia kysymyksiä. Artikkelissani tuon esille voimistelun ja tanssin muotojen ja ideologioiden välisiä monimutkaisia ja moneen suuntaan avautuvia vuorovaikutussuhteita. Erityisenä tarkastelun kohteena on Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton (SNLL) naisvoimistelijoiden valmistautuminen ja esiintyminen Berliinin olympialaisissa 1936.

Muistoja, taustaa, tunnustuksia, tavoitteita

Ensimmäinen voimistelupukuni Savonlinnan naisvoimistelijoiden tunnilla 1960-luvun loppupuolella oli sininen. Voimistelutunneilla aaltoliike virtasi vartaloni ja käsieni läpi luonnosta otettujen mallien mukaan: lintu, joka ojentaa kaulansa, pullistaa rintansa ja nokkii siemenen maasta; tuuli, joka heiluttaa puiden oksia ja lehtiä välillä lempeästi, välillä myrskyyn puhjeten. Muistikuvissani Suomen lippu reunusti seurani ja SNLL:n voimistelunäyttösten näyttämöä ja puhujakoroketta.

Väitöstyöni inspiroima tutkimukseni on vasta alussa, joten en tässä artikkelissa anna selkeitä tulkintoja esittämiini kysymyksiin. Olen enemmänkin vasta hahmottelemassa kysymysten hankaluutta ja moniulotteisuutta. Väitän, että naisvoimistelu ei ole poliittisista aatteista vapaata toimintaa, mutta toisaalta sitä ei myöskään tule nähdä ainoastaan yhden ideologian, kuten esimerkiksi nationalismin naisellisena metaforana.

Kohtasin suomalaisen naisvoimistelun ja tanssin sekä modernismin, nationalismin ja kansallissosialismin väliset kiperät kysymykset tehdessäni väitöstutkimusta *One Past, Many Histories. Loitsu (1933) in the Context of Dance Art in Finland* voimistelunopettaja ja tanssitaiteilija Elsa Puolanteen (1906–1996) vuonna 1933 sommittelemasta tanssisoolosta *Loitsu*. Etsin väitöstutkimuksessani *Loitsun* merkityksiä sekä sanallisesti että tanssien. Keskeisiksi käsitteiksi ja diskursseiksi nousivat nainen, suomalainen, voimistelija ja tanssija. Toin väitöstyössäni Elsa Puolanteen elämän ja tanssisoolon *Loitsu* sekä yhdessä tanssija Leena Gustavsonin kanssa tuotettujen ja esitettyjen uusien *Loitsujen* kautta esille, millaisia kansalaisia, naisia, voimistelijaita ja tanssijoita suomalainen naisvoimistelu ja tanssi kasvattivat. Samalla paljastui myös, millaisia erilaisia aatteellisia – modernistisia, nationalistisia, kansallissosialistisia – piirteitä sisältyi ja kietoutui 1920- ja 1930-lukujen naisvoimisteluun ja tanssiin.

Tässä artikkelissa hyödynnän ja syvennän väitöstutkimustani ja artikuloin esiin eri tavoin – lukemalla, katsomalla ja liikkumalla – hankkimaani tietoa ja kokemusta suomalaisesta naisvoimistelusta ja tanssista. Johdantoluku 'Me lähemme siis Berliiniin' koostuu *Kisakentässä* vuosina 1935 ja 1936 julkaistujen Berliinin olympialaisiin matkustavien naisvoimistelijoiden ohjeistuksesta poimittujen yksilön toimintaa ohjaavien tekstifragmenttien

kronologisesti etenevästä koosteesta. Koko johdanto otsikkoa myöten on siis suurimmaksi osaksi suoria lainauksia. Sitaattikooste sisältää ainoastaan joitakin asioiden ymmärtämistä tai kirjoittajan henkilöllisyyttä selkeyttäviä lisäyksiä. Sitaattien valinnoilla ohjailen lukijan tulkintaa. Samanaikaisesti kuitenkin alkuperäissitaattien tarjoamat kielelliset ratkaisut, kuten sanavalinnat ja lauseiden rytmi, asettuvat lukijan koettaviksi, tulkittaviksi ja arvioitaviksi. Näillä ratkaisuilla pyrin antamaan lukijan tulkinnalle tietyn suunnan, mutta pitämään tulkinnan myös avoinna hänen omista havainnoistaan ja päätelmistään nouseville ajatuksille.

Berliiniin matkaavien ohjeistuksesta siirryn matkaa edeltäneisiin suomalaisen naisvoimistelun murroksen ja muutoksien vuosiin. *Kisakentän* artikkelit antavat hyvän käsityksen erilaisista vallalla olleista kilpailevista voimistelusuuntauksista. Niiden erot näkyivät myös 1920- ja 1930-lukujen *Kisakentän* kuvituksessa. Selventääkseni keskenään erilaisten suuntauksen, ajatusten ja aatteiden olemassa oloa kuvailen ja tulkitsen kahta hyvinkin erilaista *Kisakentän* kansikuvana käytettyä naishahmoa. Näissä naiskuvissa ruumiillistuvat ideologiat virittävät minut pohtimaan, miten ruumiin ja liikkeen muodot sekä erilaiset ideologiat liittyvät toinen toisiinsa. Artikkelini loppuosassa tuon esille naisvoimisteluun ennen toista maailmansotaa eri tavoin kietoutuneita nationalismiin, naisemansipaation, modernismin ja kansallissosialismin aatteita. Samalla haastan ja kyseenalaistan ehkä jopa hegemoniseksi tulkinnaksi muodostunutta ajatusta naisvoimistelun toimimisesta kansakunnan symbolina.

Me lähdemme siis Berliiniin – tiedonantoja ja ohjeita naisvoimistelijoille

Yhdistyksiä pyydetään ilmoittamaan ennen marraskuun ensi päivää SNLL:n Retkeilyjaostolle, Aleksanterinkatu 48, kuinka monta voimistelijaa ja kansantanhuaajaa on halukasta lähtemään Berliinin Olympialaisiin kisoihin. Näytös on 6 p:nä elokuuta klo 6 Stadionilla. Matkaa varten on varattava aikaa noin kuukausi, josta ajasta 1 viikko valmennusta varten kotimaassa. Matkakulut, jotka lähtijä suorittaa itse, on laskettu olevan noin 3 500 markkaa. (Kisakenttä 1935, 14, 229.)

Hilma Jalkanen (Kisakenttä 1935, 14, 229), naisvoimistelujoukkueen johtaja, kirjoittaa seuraavasti.

Olympialaisten avajaisissa esitetään suuri juhlanäytäntö nimeltä ”Olympialainen nuoriso”, jonka sisältönä on hyvän ja kauniin taistelu paha vastaan. Näytäntöön ottaa osaa 10 000 poikaa ja tyttöä, nuorta miestä ja naista. Kaikki Saksan taidetanssikoulut avustavat tässä näytöksessä. Se tulee olemaan nuoruuden, kauneuden sekä henkisen ja ruumiillisen voiman ylistyslaulu. Ei mikään muu maa kuin Saksa pysty tällaista järjestämään. Näissä kisoissa on erikoisen paljon sellaista, josta me naiset voimme oppia. Ovathan kisat tällä kertaa maassa, jossa naisten liikuntakulttuuri on korkeimmalle kehittyneet tieteellisessä mielessä.

Joukkueeseen pyrkiviä voimistelijoita kehoitetaan harjoittamaan alempana selostettuja yksinkertaisia, mutta välttämättömiä perusliikkeitä, jotka on osattava ennen joululomakursseja, joilla joukkueenjäsenet valitaan.

1) Perusasento. Seisotaan jalkaterät yhdessä, ruumiinpaino jalkaterien keskikohdalla, polvet täysin ojennettuina ja yhdessä, jalkoja lattiaan painaen ojen-

netaan vartaloa ylöspäin; leuka ja kaula muodostavat suoran kulman. (Kisakenttä 1935, 18–19, 318.)

4) Laineliikettä sivulle siirtyen ilman käsiliikettä suoritetaan niin kauan, että selkärangassa ei ole yhtään ”kuollutta” kohtaa. Lantion työntö sivulle ei saa olla liian suuri eikä myöskään voimaa saa käyttää liaksi. Liike on hillityn aaltomainen. (Kisakenttä 1936, 2, 29.)

Ainoastaan muodollisesti ja liikunnallisesti oikein suoritettun liikkeen voi sisäinen näkemys ja välitön antaumus herkistää eläväksi ja harmooniseksi. Silloin voimistelija itse nauttii eniten liikunnastaan ja silloin se vaikuttaa myös tehokkaasti katsojaan. Kyllin ei voida korostaa oikean sisäisen näkemyksen ja antaumuksen merkitystä liikkeiden suorituksessa. Näitä sisäisiä sieluntiloja, ei voida tietenkään varsinaisesti opettaa, kuten liikkeiden tekniikkaa, vaan edellyttävät ne synnynnäisiä intuitiivisia kykyjä, joita kuitenkin voi jossain määrin sopivalla opetuksella herättää voimistelijoissa. Kaikkea teennäistä on tässä suhteessa kartettava. Suorituksissa on ennen kaikkea pyrittävä luontevaan, elävään liikuntaan. (Kisakenttä 1936, 2, 29.)

K.K. eli Kaarina Kari (Kisakenttä 1936, 5, 78) ohjeistaa voimistelijoita seuraavasti.

Hermoston vahvistamisessa ovat seuraavat pääseikat tärkeitä:

1. Ruumiinpaino ei saa laskea. On siis syötävä kunnollisesti.
2. On nukuttava paljon. Opetelkaa nukkumaan akkuna rakosellaan. Vileä yöilma on kuin parasta balsamia hermoille.
3. Ihonhoito on hermostoa karaisevaa. Älkää unohtako ihon jokapäiväistä pyyhkeilyä joko aamuin tai illoin.
4. Kahvi voi kiihottaa liaksi hermoja.
5. Kun aurinkokylpyjen aika koittaa, aloittakaa niiden otto hiljakseen, sillä yltiöpäinen paahtaminen aiheuttaa usein hermoston häiriöitä.
6. Hermostoa vahvistaa ja rauhoittaa ulkoilu, jota ei kuitenkaan saa harjoittaa niin, että siitä tuntuu räsitystä.

Olympialaisohjelman harjoitusta varten järjestään pääsiäisviikolla 10.–13.4. harjoituksia Helsingissä, Tampereella, Turussa ja Viipurissa. Liitto kustantaa junamatkan. Kansantanhujen yhteisharjoitukset pidetään vasta kesäleirillä. Kaikkien voimistelijoiden on osattava myös kansantanhut. Olympialaisiin lähtö tapahtuu Helsingistä 29 p:nä heinäkuuta ja paluu 11 p:nä elokuuta, jolloin ollaan Helsingissä 13 p:nä elokuuta. Matkakulujen ensimmäinen maksuerä on lähetettävä liittoon viimeistään huhtikuun 5 päivänä. (Kisakenttä 1936, 6, 93.)

Voimistelijat tulevat asumaan Döberitz nimisessä kasarmissa 7 km Stadionilta. Matkalaukkuun on kauniisti asetettava kansallispuku siihen kuuluvine varustuksineen: 2 valkoista puseroa, 2 esiliinaa ja mustat kengät. Kuumien päivien varalta otettakoon myös helleleninki. Juhlaleninkiä ei tarvita. Alusvaatekerta ainakin 2 kpl, yöpuvuksi pyjama. Vielä on valmistettava uima- ja pesu-matkavarusteet, uimapuku, pyyhe, saippuakuppi, pesukinnas ja hammasharjakotelo. Vielä on kauniisti laskosteltava esiintymispuku. Vertytelyhousut ja

villanuttu tarvitaan myös harjoitusten varalta ja mahdollisesti laivamatkoilakin. (Kisakenttä 1936, 7, 110.)

Miten elää halvalla Berliinissä! Elna Tamminen (Kisakenttä 1936, 9, 138–140) neuvoo voimistelijoita seuraavasti.

Vaikka tarjoilija tulisikin aivan heti kysymään tilausta, niin älkää häkeltykö tilaamaan taas Wienerschnitzelliä, vaan valitkaa kaikessa rauhassa haluamanne laji. Sitten eräs tärkeä neuvo saksalaiset ruoka-annokset ovat yleensä suuria, niin että yhdestä annoksesta syö huoletta kaksi. Kahvin ystäviä tämä matka tulee eniten koettelemaan. Tarjoilija verottaa aina 10 % palvelusrahon ja jo laskun mukana. Älkää siis jättäkö enää rahoja pöydälle poistuessanne! Mitä sitten kalliimpiin kahviloihin ja ravintoloihin tulee, joihin mielellään pistäytyy iltaisin (jos johto sen sallii) kuuntelemaan hyvää musiikkia ja näkemään suurkaupungin elämää, niin ne kyllä löytää opaskirjan avulla.

Saima Tawast-Rancken (Kisakenttä 1936, 10, 157) arvioi Messuhallissa ennakkoesitettyä kisaohjelmaa seuraavasti.

Ohjelma oli kaunis, tyyliään puhdas. Hilma Jalkasen suunnittelemat liikkeet olivat todellista, puhdasta voimistelua, jossa siis monipuolisen ja tasasuhtaisen liikunnan ohella on tarkalla silmällä seurattu liikesuoritusten esteettistä tehoa. Suoritus oli hyvää, tasaista, yhdenaikaista. Tässä suhteessa onkin tapahtunut ilahduttava parannus aikaisempiin vuosiin verraten, sillä liikehtimisen tullessa yksilöllisemmäksi, vapautuessa ”äksiisimäisestä” suoritustavasta, yhdenmukaisuus joutui kärsimään. Erikoisesti huomio kiinnittyi myöskin liikunnan keveyteen.

Olympialaisiin lähtijöille. Motto: Suomihan on tasavalta, eikö niin? – Tehän olette aivan tavallisen ihmisen näköisiä! – Mutta suomalaisethan ovat kuitenkin mongoleja. Te olette Tšingis-Kaanin jälkeläisiä! Olen tullut tutkimuksessa ni tähän tulokseen. Tämän viimeisen todistuksen esitti espanjalainen arkkitehti, joka on Suomi-tuntija. Niin ei pidä lähteä matkaan aivan tietämättömänä isänmaansa muuttamista asioista. Nyt tuo mongolilaisjuttu sitten. Kun kysytään suomalaisten rotuperää, niin mongolejahan me emme ole, niin komeaa kuin olisikin olla Tšingis-Kaanin jälkeläisiä. Ei ole vielä lopullisesti ratkaistu esiintyykö vaaleitten pohjoiseurooppalaisten joukossa kaksi selvää eri rotutyyppeä, niin sanottu pohjoinen ja itä-balttilainen rotu. (Kisakenttä 1936, 11, 172–173.)

Tri Karin (Kisakenttä 1936, 11, 167) puhe Olympialaisohjelman esittämistilaisuudessa Messuhallissa.

Voimisteluesityksemme tavoittelee valiovoimistelua, vaikka on kysymys 100-henkisestä joukkueesta. Siksi ei ole voitu ajatella koko tunnin kestäväää ohjelmaa, sillä se olisi vaatinut aivan pohjattoman työn. Sitä paitsi me tahdomme näyttää liikuntakasvatuksestamme erään olennaisen piirteen, me tahdomme näyttää omaperäistä, kansallista: kansantanhut kansallispuvuissa. Kun voimistelijat marssivat pois, tulevat tanhuujat sisään ja esittävät 2–3 pientä tanhua. Siihen yhtyvät voimistelijat, joten lopuksi kisailee stadionilla lähes 200

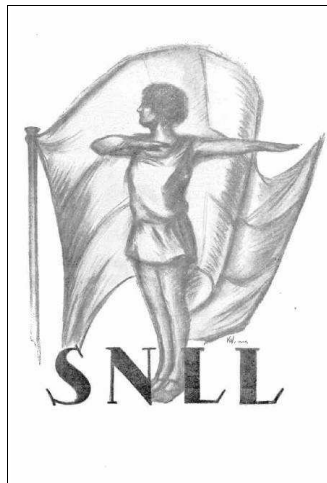
kansallispukuista voimistelijaa...Emme ole ajatelleet järjestää tätä matkaa huvimatkaksi, vaan edesvastuulliseksi maan edustusmatkaksi. Se, että edustamme maatamme toisin kuin urheilijamme, johtuu vakaumukseen perustuvista työmenetelmistä. Jotta olisimme saaneet tarpeeksi hyvää voimistelija-ainesta, täytyi kehottaa nuoria, mutta aivan varattomiakin ryhtymään uhrauksiin, jopa velan tekoon.

Ruumiillistuvat aatteet ja ideologiat

1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä urheilu ja ideologia kietoutuivat läheisesti toisiinsa. Aatteiden muutos voidaan nähdä myös *Kisakentän* kansikuvissa. Lokakuun 1926 kansikuvassa valokuvaan vangitun alastoman naisen liike suuntautuu samanaikaisesti eteen ja ylöspäin. Luontevasti kyynärpäistä koukistuneet kädet jatkavat päkiälle astuneen jalan ja vartalon vertikaalia ja luonnollisesti kaartunutta keskilinjaa. Katse ja toinen suoraan kulmaan noussut jalka sekä ojentunut nilkka avaavat tilan eteenpäin. Vartalo on ilkiälaston, verhoamaton, soljuvan lihaksikas, vitaali ja voimakas. Naisen on mahdollista pysyä paikallaan vain hetken verran. Liikkeen potentiaali on aistittavissa, hän on ehkä jo menossa toisaalle. (Kuva 1.) Tämä valokuva julkaistiin vain yhden *Kisakentän* numeron kansikuvana.

Kuva 1.

Kuva 2.

Myös toukokuun 1934 *Kisakentän* kannessa on kuvattu nainen. Hän katsoo samaan suuntaan kuin edellä, mutta asetelma on tyystin toisenlainen kuin muutama vuosi aikaisemmin. Piirroshahmon lyhyeen kolttuun puettu naisvartalo on staattinen ja pysähtynyt. Käsivarret muodostavat suoran kulman rintaa vasten – vasen sivulle viivasuoraksi ojentuneena ja oikea teräväksi kulmaksi koukistuneena. Nainen katsoo suoraan kyynärkulman ylitse. Jalkojen sisäisivut ovat yhteen puristetut ja jalkaterät liimautuneet tiiviisti maahan. Kurinalaisen, paikalleen asettuneen suoraselkäisen vartalontaustana liehuu kaarevin muodoin Suomen lippu. Liikkeessä ei ole enää nainen, vaan lippu. (Kuva 2.) Kuvan piirros oli esiintynyt *Kisakentän* sivun ylälaidan artikkeli logona jo vuonna 1929. Se ilmaantui uudelleen käyttöön toukokuun 1934 numerossa, ja seuraavana vuonna sitä käytettiin toistuvasti *Kisakentän* kansikuvana.

Osin jo tulkinnallisia aineksia sisältävät kuvaukseni kahdesta *Kisakentän* kanteen painetusta naisesta paljastavat, että aatteet ja ideologiat ruumiillistuvat, saavat näkyvän muodon, hahmon. Vielä melko uuden ja modernin kuvausvälineen valokuvan tallentama nainen vuoden 1926 *Kisakentässä* välittää asennollaan ja siihen sisältyvällä potentiaalisella liikkeellään erilaisia arvoja ja asioita kuin perinteisenä lyijykynäpiirroksena vuoden 1929, 1934 ja 1935 lehtiin hahmoteltu nainen.

Aatteiden ja ideologioiden sekä ruumiin ja sen liikkeiden muotojen ja niiden kuvallisten representaatioiden välillä ei kuitenkaan vallitse selkeää ja yksinkertaista suhdetta niin, että muoto ja ideologia vastaisivat tarkalleen toinen toisiaan tai niin, että muodolla ja ideologialla ei olisi lainkaan suhdetta toisiinsa. Ruumiin ja liikkeiden muodot ja erilaiset aatteet kietoutuvat toinen toisiinsa paljon haastavammilla tavoilla. Vuoden 1926 *Kisakentän* kanteen esiin tuoma uusi, rohkea, alaston, yksilöllinen liikkeen potentiaalia heijastava moderni nainen ei saanut pysyvää tai vahvaa sijaa suomalaisessa naisvoimistelussa. Se sai nopeasti rinnalleen enemmän staattisuutta, suoria ja pysähtyviä muotoja ilmentävän naisen, jonka naiseutta ohjasivat konservatiiviset ja usein myös miesten muotoilemat käsitykset kansakunnan tarvitsemasta naiseudesta. 1930-luvun lopulla moderneja naiskuvia ei enää näkynyt *Kisakentän* sivuilla, ja isänmaallisuutta painottavien kirjoitusten ohessa julkaistiin myös avoimesti kansallissosialistisia kirjoituksia. Esimerkiksi Elsa Puolanne (1938) esitteli Saksassa Deutsche Meisterstätten -kursilla oppimaansa rotuoppia, ja Irmeli Telajoki (1939) toi esille kansallissosialistien ajatuksia fyysisestä kasvatuksesta.

Amerikkalaisen tanssintutkija ja historioitsija Susan Manningin (1995, 165) mukaan tanssinhistorioissa saksalaisen liikuntakulttuurin, voimistelun ja varhaisen modernin tanssin eli Ausdruckstanzin ja kansallissosialismin välisiä liitoksia on tulkittu usealla eri tavalla. Kaikki tulkinat teoretisoivat avoimesti tai piilotetusti ideologian ja taiteellisen muodon välisiä suhteita. Manning (1995, 166–170) löytää tanssin historian esityksistä neljä erilaista tanssin muodon ja ideologian välistä suhdetta ja sidosta. Ensimmäinen vaihtoehto olettaa, että tanssin muoto ja ideologia vastaavat toinen toisiaan. Yksinkertaisimmillaan tämä tarkoittaisi sitä, että tanssi ja ideologia samaistuvat toinen toisiinsa. Toinen mahdollisuus on ymmärtää ruumiin ja liikkeen muoto ja ideologia toisistaan täysin erillisinä ilmiöinä, jolloin tanssin tai voimistelun muodoilla ei ole mitään ideologisia tai poliittisia merkityksiä. Kolmannessa vaihtoehdossa tanssin muoto ja aatteelliset painatukset leikkautuvat ja menevät osittain päällekkäin. Viimeinen tapa, joka on Manningin mielestä pätevin, näkee muodon ja ideologian välillä valitsevan monimutkaisia vuorovaikutussuhteita, joita säätelevät jatkuvat muutokset sekä liikunnan ja tanssin että yhteiskunnan sosiaalisessa, taloudellisessa ja poliittisessa elämässä. Tämän lisäksi Susan Manning (1999, 174) tekee vielä tärkeän havainnon todetessaan, että kaikki edellä esitetyt vaihtoehdot olettavat tarkkailu- ja tutkimustyötä tekevälle subjektille tietyn kiinteän muuttumattoman aseman. Tilanne muuttuu siis vielä monitasoisemmaksi ja mutkikkaammaksi, jos ja kun tanssin muodon ja ideologian välistä suhdetta tutkittaessa pyritään ottamaan huomioon myös se, että tarkasteltavan asian tavoin myös tarkastelua tekevän henkilön asemat ja näkökulmat ovat jatkuvassa muutoksessa.

Jo se, että otan ja otin (Makkonen 2007) tutkimukselliseksi lähtökohdakseni sen, että tanssin ja voimistelun muotojen ja ideologioiden välillä vallitsevat monimutkaiset vuorovaikutussuhteet, on haastavaa. Vielä haasteellisemmaksi tutkimukseni tulee, kun yhdyin Manningiin (1995, 174) ja totean, että tarkasteluissani en sijoita liikkeeseen ainoastaan ideologioita sekä tanssin ja voimistelun muotoja, vaan myös oman tarkasteluperspektiiviini. Tuolloin toinen toisiinsa eri tavoin kietoutuneesta ja toinen toisiinsa vaikuttavasta liikedinnästä muodostuu kompleksinen, heterogeenisistä aineksista koostuva fragmentaarinen

tanssi. Siinä sykkivät rinnakkain ja alati muuttuvina Berliinissä esiintyneisiin naisvoimistelijoihin, Elsa Puolanteeseen ja myös minuun eri aikoina iskostuneet modernismin, nationalismin, kansallissosialismin aatteet ja niiden ilmenemismuodot.

Naisvoimistelun ja tanssin liitto Suomessa

Varhainen moderni tanssi ja naisvoimistelu elivät läheisessä vuorovaikutussuhteessa sekä 1920- ja 1930-lukujen Suomessa että Saksassa. Maiden liikuntakulttuurien samankaltaisuus pantiin merkille sekä kansallisesti että kansainvälisesti (esimerkiksi Martin 1935). Suomessa varhaista modernia tanssia kutsuttiin yleensä 1910- ja 20-luvuilla plastiseksi tanssiksi ja 1930- ja 1940-luvuilla keskeiseksi käsitteeksi muodostui vapaa tanssi. Tämän käsitteen alle niputettiin joukko erilaisia eurooppalaisen varhaisen modernin tanssin suuntauksia. Uuden suomalaisen naisvoimistelun keskeinen vaikuttaja Hilma Jalkanen (1889–1964) luonnehti tanssin ja naisvoimistelun aatteellisia yhteneväisyyksiä ja eroja seuraavasti:

Voimistelun ruumiillinen päämäärähän on ihmisen kehittyminen terveeksi, sopusuhtaiseksi ja liikkeiltään vapautuneeksi. Voimistelun henkinen päämäärä rajoittuu luonteen hyvien ominaisuuksien, kuten itsensä hillitsemisen, rohkeuden, päättäväisyyden, itseluottamuksen, kehittämiseen sekä liikkeiden suorittamiseen henkeväällä vapautuneisuudella ja eloisuudella. Plastillisen tanssin päämäärä on taiteellinen ilmaisu. Ruumiillinen sopusuhtaisuus ja taitavuus yhdessä sisäisten näkemysten kanssa ovat siinä taiteellisen ilmaisun luovina aineksina. Harvoin olemme tilaisuudessa näkemään tanssitaiteilijoita, joiden esityksissä ruumiin ja sielun liikunnat yhtyvät suureksi taiteeksi. (Jalkanen 1924, 3–5.)

Tanssitaiteen rakenteiden ja organisaatioiden puuttuessa Suomesta varhaisten modernin tanssin edustajat toimivat paljolti naisvoimistelun jo olemassa olevien järjestöjen, ryhmien ja toimintamuotojen puitteissa. Hilma Jalkanen keskittyi omassa uudistustyössään ainoastaan naisvoimisteluun, mutta jotkut opettajat pyrkivät yhdistämään voimistelun ruumiinmuodon ja suhteiden sopusuhtaisuuteen myös taiteen (Enäjärvi 1928a, 868). Yksi esimerkki tällaisista sekä tanssin että naisvoimistelun kaksoistoimijoista oli juuri väitöstutkimukseni esiin nostama voimistelunopettaja ja tanssitaiteilija Elsa Puolanne.

Puolanne opiskeli, opetti, sommitteli ja esitti voimistelua ja tanssia yksityisessä Suontaan liikuntakoulussa sekä Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton (SNLL) seuroissa ja kursseilla, mutta myös vasemmistolaisen Suomen Osuustukkukaupan (OTK) henkilökunnan voimisteluryhmissä. Hän teki ajan tavan mukaan useita opintomatkoja Saksan ja Itävallan tanssi- ja voimistelukouluihin 1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla sekä kirjoitti tanssi- ja voimisteluartikkeleita Kisakenttään. Voimistelunopettajaksi valmistunut Puolanne oli myös SNLL:n voimistelujaoksen jäsen 1935–1945 ja Berliinin 1936 olympialaisissa hän toimi Hilma Jalkasen johtaman SNLL:n naisvoimistelujoukkueen apulaisjohtajana. Vuonna 1937 Puolanne oli perustamassa Suomen Tanssitaiteilijain Liittoa (STTL) ja seuraavana vuonna hän esiintyi *Loitsu*-soolollaan myös ensimmäisessä STTL:n järjestämässä tanssinäytöksessä. Jatkosodan aikana Puolanne jätti opetustoimensa Suontaan liikuntakoulussa ja alkoi esiintyä oman tanssiryhmänsä kanssa. Puolanteen ryhmä esiintyi Lapin rintamakiertueilla vuonna 1944 suomalaisille, saksalaisille sekä itävaltalaisille sotilaille ja sodan päätyttyä ryhmä teki laajan Suomen kiertueen kesällä 1945. Elsa Puolanteen ja Mirri Karpion (s. 1917) perustama yksityinen Puolanne-Karpio Liikuntakoulu toimi Helsingissä vuosina 1944–1982.

Yksilöllinen kokemus ja joukkonäytöksen lumo

Ihanteellisuus yhdistyneenä vahvaan henkilökohtaiseen haluun löytää tosia ja absoluuttisia elämäntapoja tekee ihmiset avoimiksi ja alttiiksi erilaisille kokemuksille ja vaikutteille. Hyvä kuvaus tästä löytyy Berliinin olympialaisten suomalaisten naisvoimistelijoiden ryhmän mukana matkustaneen Ainikki Kiven romaanista *Olympiatyttö*. Siinä romaanin päähenkilö 19-vuotias Riti, Berliinin olympialaisten suomalaisen naisvoimistelijajoukkueen jäsen, kuvailee vanhemmille lähettämässään kirjeessä *Olympische Jugend* (Olympialainen nuoriso) ryhmäesitykseen liittyneen Gret Paluccan tanssin herättämiä tuntemuksia seuraavasti:

Eilinen ilta – tanssillinen iltajuhla stadionilla, se sentään syvimmin vaikutti minuun. Löysin nimittäin sieltä elämänurani, ja se on ihmiselle vakava asia. Eikös olekin? Kun katselin kuinka se nainen – en muista nimeä, juu, Pallukka se sentään oli – kulki, horjui ja kärsi pitkässä hameessaan siellä keskellä kenttää, ja teki sen niin julman kauniisti, että ihan sieluun asti koski, koska huomasin minä, että minun alani ei olekaan jumppaopettajan. Isä ja äiti! Tanssijattareksi minä tahdon tulla, suureksi Pallukaksi, joka pelkällä olemuksellaan ja liikehtimisellään saa sadattuhannet ihmiset itkemään ja kärsimään kanssaan. Voi, saanhan minä, saanhan minä? (Kivi 1938, 106.)

Vaikka Kiven kuvaama kokemus on fiktiivinen, se antaa silti varmasti viitteitä naisvoimistelijoiden asenteista ja kokemuksista olympialaisissa. Berliinin matkaavia naisvoimistelijoita ei ollut opastettu vain liikkeiden oikeaoppiseen suorittamiseen, vaan keskeiseksi tavoitteeksi oli myös asetettu henkilökohtainen sisäinen näkemys ja antaumus liikkeelle, jonka katsottiin toimivan liikesuorituksen todellisena elävöittäjänä (nimetön kirjoittaja, luultavasti Hilma Jalkanen, *Kisakenttä* 1936, 2, 29).

Berliinin olympialaisten tanssi- ja voimistelunäytöksiin liittyvät kokemukset, joissa yhtenä suurena joukkona suoritettut liikeharjoitteet yhdistyvät yksilön antaumuksen ja sisäänpäin suuntautuneeseen fokukseen, yhdistetään usein kansallissosialistiseen politiikkaan ja propagandaan (Burt 1998, 105). Kuuluisimpia säilyneitä esimerkkejä ovat Leni Riefenstalin kuvaamaan *Olympia*-elokuvaan sisältyvät massavoimistelunäytökset. Niissä lähikuviin poimitut yksittäisten hymyilevien ja liikkeelle antautuneiden voimistelijanaisen kasvot ja liikkeet monistuvat ja mekaanistuvat, kun kamerakuva etäännyty ja paljastaa orgaanisen, tunteisiin ja toimintaan mukaansa houkuttelevan ja kutsuvan, kuin yhtenä ruumiina liikkuvan massan.

Millaisia viestejä sisältyi Berliinissä vuonna 1936 esiintyneiden suomalaisten naisvoimistelijoiden sisäisen antaumuksen ohjaamaan liikuntaan? Viittasiko myös se heidän haluunsa tulla osaksi kansallissosialistista ruumista, vai liittyikö suomalaisten voimistelu- ja tanhunäytökseen myös muita aatteita?

Naisvoimistelu: isänmaallisuutta ja emansipaatiota

Suomalainen liikunnan ja voimistelun tutkimus kytkee yleensä suomalaisten naisten voimistelunäytökset oman aikansa nationalismiin. Jouko Kokkonen (2008, 212) kirjoittaa, että 1900-luvun alkupuolella nationalismi ei odottanut naisten tuovan mainetta Suomelle kilparuheilulla, vaan nimenomaan kansainvälisillä voimistelunäytöksillä. Myös Aino Sarje

(2009) näkee voimistelevat naiset ja erityisesti voimistelunäytökset kansakunnan symboleina.

Ajatus voimistelevasta naisesta symbolina, joka toimi eräänlaisena kansakunnan naiselisenä metaforana, on ilmeinen, mutta samalla se on ehkä myös kapea ja riittämätön tapa ymmärtää ja hahmottaa eri aikoina voimistelevaan naiseen liittyviä aatteita. On syytä tutkia ja pohtia, rakensiko ja ilmensikö naisvoimistelu paitsi metaforista ehkä myös Peggy Phelanin (1993, 150) luonnehtimaa metonymistä eli olemassa olevan ja pitkälti miesten rakentaman ja määrittämän isänmaallisuuden rinnalle asettuvaa sekä toisenlaisia assosiaatiota ja merkityksiä tuottavaa toimintaa ja ajattelua.

1800-luvun lopulla alkunsa saanut suomalainen naisvoimisteluliike oli alusta alkaen naisten itsensä organisoimaa, johtamaa ja toteuttamaa toimintaa, joka pyrki naisten terveyden ja elämän laadun parantamiseen. Se ”kävi taistoon kaksinaismoralismia ja naisten äärimmilleen kahlehdittua ruumiillisuutta ja seksuaalisuutta vastaan; oli lähdetty liikkeelle tarkoituksena vapauttaa naisen ruumis” kuten Leena Laine asian ilmaisee (Laine & Sarje, 2002, 18). 1920-luvulle asti naisvoimistelun mallit johdettiin kuitenkin miesruumiille suunnatusta jäykästä asentopohjaisesta ja komentoihin perustuvasta lingiläisestä voimistelujärjestelmästä. Toisaalta naisvoimistelu oli kuitenkin jo 1900-luvun alusta lähtien hakenut liikkeiden sulavuutta ja pehmeyttä myös Isadora Duncanin tanssista ja Èmile Jaques-Dalcrozen rytmisestä voimistelusta (Tanner 1920 [1919], 63). Suomalainen naisvoimistelu alkoi uudistua 1920-luvulla pitkälti naisten fysiologiset ominaisuudet huomioon ottavien saksalaisten ja keskieurooppalaisten esikuvien mukaan. Hilma Jalkasen ja muiden Saksan ja Keski-Euroopan tanssi- ja liikuntakouluissa vierailleiden voimistelunopettajien sekä tanssijoiden vaikutuksesta naisvoimistelussa alettiin kiinnittää huomiota naisten terveyden ja hyvinvoinnin lisäksi myös yksilölliseen liikekokemukseen, sen herättämiin tunteisiin ja niiden ilmaisemiseen. Näin suomalainen naisvoimistelu alkoi saada saksalaisessa tanssissa ja taiteissa vallalla olleita ekspressionistisia piirteitä ja sen katsottiin lähenevän tanssia.

Olavi Paavolainen pyrki vuonna 1929 julkaistussa teoksessaan *Nykyaikaa etsimässä* avaamaan suomalaiskansallisen kulttuurin vaalimiseen keskittyneen Suomen ikkunoita 1900-luvun kansainvälisyyteen ja muihin uuden modernin ajan ilmenemistapoihin. Keskeisiä Paavolaisen esittelemiä ilmiöitä olivat taiteen uudet suuntaukset, kaupunkikulttuuri, ruumiinkulttuuriliike ja muuttuva naiskuva. Paavolaisen artikkelikokoelmassa modernin ajan uusi nainen oli innostunut ilmaisemaan itseään yksilöllisesti voimistelun ja liikeimprovisaation kautta. Ritva Hapulin (1995, 153–163) tutkimuksen mukaan Paavolainen ja muut modernin ajan ilmiöistä kiinnostuneet miehet kokivat uuden itsenäisen naisen kiehtovana, mutta myös miesten etuja ja asemaa uhkaavana, toimijana. Aihe tulee esille myös esimerkiksi *Työläisnaisen urheilulehden* (1929, 4, 74) pakinassa 'Aviomies ja voimistelu', joka pohtii humoristiseen sävyyn sitä, miten naisten rytmisen voimistelun harrastamisen into ja siihen käytetty aika on saanut aviomiehet kokemaan itsensä huolestuneiksi ja laiminlyödyiksi kotona.

Paavolaisen aikalaiselle ja naisvoimistelua harrastaneelle ja tanssia seuranneelle Elsa Enäjärvelle (1928b, 17–19) uusi naisvoimistelu ja siihen läheisesti liittynyt tanssi merkitsivät nimenomaan uuden ajan naisen ilmentymisen paikkaa ja mahdollisuutta. 1920-luvun voimistelu- ja tanssikuvissa huomio kiintyykin vahvasti maahan juurtuneisiin, syviin syökyasentoihin laskeutuneisiin, korkealle ilmaan hyppääviin ja syvään taakse taivutukseen taipuneisiin naisiin. Nämä voimakkaat ja välillä jopa vahvaa uhmaa huokuvat naiset eivät kuitenkaan vastanneet alla siteerattua Lauri Tannerin *Kotilääkäri*-kirjassa antamaa kuvausta vanhan maskuliinisen ja uuden feminiinemmän naisvoimistelun eroista:

Toinen edustaa sanoisinko miehekästä, voimakkaita ja enemmän kulmikkaita liikkeitä sisältävää voimistelua, toinen taas painostaa esteettisiä ja plastillisia ja rytmillisiä puolia voimistelussa ja lähentelee sen tähden tanssia. On aivan selvää, että naisten on turha koettaa kilpailla miesten kanssa voimassa, kestävyudessa ja liikkeiden vaikeudessa ja että naisvoimistelun tulee soveltua erikoisesti naisluonteelle, siis sisältää pehmeätä, kaunista ja siroa liikehtimistä. (Tanner 1929, 140.)

Vuosisadan alun uudistusmielisen ja yksilöllisyyttä painottavan modernismin herättämä oikeistolainen ja konservatiivinen nationalismi vahvistui kuitenkin nopeasti eri puolilla Eurooppaa 1930-luvulle tultaessa. Tuolloin Tannerin kuvaama ja toivoma pehmeämpi, sirompi ja suoraviivaisempi naisliikunta yhdistettiin oikeistolaiseen naiskuvaan, joka työnsi vähitellen syrjään 1920-luvun voimakkaan ekspressiivisesti liikkuvat ja itseään ilmaisevat naiset. Nousevan konservatismiin ja nationalismiin myötä naisen toiminnan paikaksi rajautui jälleen selkeästi koti, perhe, aviomies ja lapset. Voimisteleva nainen saattoi toki edelleen ammentaa yksilöllisestä liikekokemuksesta, mutta ei niinkään itseään ja omaa itsenäisyyttään varten, vaan ennen kaikkea oman kansakuntansa hyväksi.

Berliiniin vuonna 1936 lähetetyllä tanhu- ja naisvoimistelujoukkueella oli siis avoimesti nationalistiset päämäärät. SNLL:n puheenjohtaja Kaarina Kari kuvasikin Messuhallissa Olympiaohjelman esittämistilaisuuden puheessaan Berliinin matkaa nimenomaan ”edusvastuulliseksi maan edustusmatkaksi” (Kisakenttä 1936, 11, 167). Leena Laineen artikkeli ’Finland: The Promised Land of Olympic Sports’ (2003) valaisee naisten Berliinin edustusmatkan laajempia taustoja. Hänen mukaansa saksalaisen liikuntakulttuurin kanssa läheiset yhteydet omaava SNLL ehdotti itse olympiatoimikunnalle voimistelujoukkueen lähettämistä Berliiniin. SNLL:n aktiivisuus joukkueen kokoamiseksi ei ollut pelkästään nationalistinen ele tai naisten tuen ilmaus Suomen vuoden 1940 olympiakisahakemukselle, vaan myös selkeä kannanotto Suomessa kiihkeänä käytyyn naiskilpaurheilukeskusteluun. Berliinin olympialaisiin oli nimittäin ensimmäisen kerran matkalla myös yhdeksän suomalaista naiskilpaurheilijaa. Naisten kilpaurheiluun kielteisesti suhtautuva SNLL ei asettunut avoimesti vastustamaan naisurheilijoiden lähettämistä Berliiniin, mutta tarjosi joukkueensa kautta vaihtoehtoisen tavan osallistua olympialaisiin. Paljon julkisuutta lehdistössä ja radiossa saanut naisvoimistelijoiden valmistautuminen ja esiintyminen kisoissa tarjosi SNLL:lle mahdollisuuden tuoda esiin, miten ja millaista naiseutta se halusi 1930-luvulla tukea ja rakentaa.

1900-luvun alun lukuisat voimistelu-, tanssi- ja liikuntajärjestelmät sisälsivät monenlaisia luontoon, maailmaan, ihmiseen ja ihmisruumiiseen sekä naiseen liittyviä utopistisia ja vapauttavia aatteita ja ruumiinharjoitteita. Näitä harjoitteita ja liikemuotoja käytettiin ja muokattiin eri maissa myös nationalistisiin ja poliittisiin tarkoituksiin. Näin ollen liikkeen muotojen ja ideologioiden yksioikoinen samaistaminen muodostuu hankalaksi. Ramsay Burt käsittelee kirjansa *Alien Bodies* yhdessä luvussa Berliinin olympialaisten massavoimistelu-esityksiä. Hän tuo selkeästi esille sen, että ei ole todellakaan perusteita liittää kaikkea 1920- ja 1930-lukujen ruumiinkulttuuriliikkeen valkoihoisen tervettä ja vahvaa ruumista esittävää kuvastoa kansallissosialistiseen eugenetiikkaan (Burt 1998, 110). Voimistelunäytökset ja -harjoitukset olivat hyvin samankaltaisia eri puolilla Eurooppaa, eivätkä ne liittyneet ainoastaan Saksassa harjoitettuun kansallissosialistiseen politiikkaan. Esimerkiksi Suomessa sekä oikeistolaisen SNLL:n että vasemmistolaisen TUL:n naisvoimistelijoiden liikeharjoitukset ja voimistelunäytökset olivat hyvin yhteneviä 1920- ja 1930-luvuilla. Suomessa naisvoimistelun opettajat ja oppilaat ylittivät myös vuoden 1918 sisällissodan seu-

rauksena syntyneitä suomalaisen yhteiskunnan poliittisia jakautuneisuuden rajoja. SNLL:n voimistelunopettajat kouluttivat TUL:n voimisteluohjaajia, ja esimerkiksi Elsa Puolanne ohjasi oikeistolaisien voimisteluseurojen lisäksi myös vasemmistolaisen osuuskuntaliikkeen voimistelijointa (Laine 2000; Makkonen 2007). Lisäksi vasemmistolaisien voimistelu-seurojen naiset osallistuivat SNLL:n naisten ylläpitämien yksityisten liikuntakoulujen tunneille, joissa opetettiin voimistelua ja tanssia eikä oltu kiinnostuneita oppilaiden poliittisesta suuntautumisesta (Kopponen 1983, 378).

Naisvoimistelijat kansallissosialistisen propagandan kohteina

Jyrki Kaarttinen (2008, 61) kiteyttää tutkijoiden näkemykset Hitlerin ja kansallissosialismin pedagogisista ajatuksista kolmeen keskeiseen piirteeseen. Ensimmäiseksi pedagogiikka perustui elitistiseen ”rasistis-biologiseen perustuslakiin”, toiseksi kokonaisuus tuli aina ennen yksilöä, yksilöllä oli merkitystä vain yhteydessä kokonaisuuteen, kansalliseen valtion, ja kolmanneksi kansallissosialistisessa kasvatusajattelussa painottui saksalais-kansallinen imperialismi. Kansallissosialismiin ja muihinkin eurooppalaisiin oikeistolaisiin nationalistisiin liikkeisiin liittyvä naisen maailman mieheen, kotiin ja perheeseen rajaava ja naisista vähättelevä näkemys muodosti jännitteisen suhteen suomalaiseen naisvoimisteluun 1800-luvun lopulta asti liittyneen naisekansipaatoin kanssa. Erityisen selkeä ristiriita oli nimenomaan 1920-luvulla, kun uuden naisvoimistelun piirissä nousi esiin uusi, itseään vapaasti ja yksilöllisesti ilmaiseva naisvoimistelija.

Naisvoimistelua ja sen näytöksiä tarkasteltaessa erityisen mielenkiintoiseksi piirteeksi nousee juuri yksilön ja kokonaisuuden välinen suhde. Naisvoimistelun houkuttelevuus ja siihen liittyvä aatteellisuus – oli kyseessä sitten totalitääriin oikeistolaisuus, kuten kansallissosialismi, tai totalitääriin vasemmistolaisuus, kuten kommunismi – näyttää saavan pontta ja kutsuvuutta nimenomaan modernismin esiin kutsumasta yksilön antaumuksesta ja sisäisestä fokuksesta. Yksilö, kuten esimerkiksi Berliinin matkustava naisvoimistelija, salli ja hyväksyi oman ruumiinsa säätelemisen ja ohjailun tarkoilla ulkoisilla säännöillä, joilla hänen yksilöllinen liikekokemuksensa valjastettiin suomalaisten naisvoimistelijoiden tapauksessa pääasiassa isänmaallisuuden moottoriksi.

Tämän lisäksi saksalaisen ja suomalaisen liikunta- ja tanssikulttuurin 1920-luvun yhteydet ja yhteneväisyydet tarjosivat myös otollisen maaperän sille, että suomalainen naisvoimistelu ja sen edustajat eivät toimineet Berliinissä ainoastaan suomalaisuuden ja isänmaallisuuden mainostajina, vaan myös Hitlerin ja kansallissosialistisen Saksan ihailijoina. Hilma Jalkasen ja suomalaisten naisvoimistelijoiden toiminnassa ja asenteissa Berliinin olympialaisissa kaikui sama ihmettelevä ihailu Hitlerin johtaman Saksan voimaa ja järjestystä kohtaan kuin Olavi Paavolaisen kirjassa *Kolmannen valtakunnan vieraana* (1936). Pienen kansakunnan naisedustajille oli varmasti imartelevaa, vaan ei pelkkää sattumaa, että suomalaisten voimistelijoiden esityksen iloa ylistettiin ja verrattiin isäntämaan saavutuksiin muun muassa seuraavasti:

Voimistelupuvuissaan, sinisissä kuin ruiskukat, marssivat tytöt stadionille täyttäen sen kauniilla liikehtimisellään, hypyillään ja tanhuillaan. Tämä voimisteluhan oli enemmän kuin tavallisia vapaaliikkeitä, se muistutti tanssillista suloutta ja se täytti voimistelun ensimmäisen vaatimuksen: se toi mukanaan liikehtimisen ilon. Me näimme sen tyttöjen hymyilevistä kasvoista, jotka ilmaisivat iloa ja onnellista riemua. Tässä suhteessa muistuttavat Saksan ja Suomen liikuntakasvatus toisiaan. Suomi kulkee suurin piirtein niitä linjoja

myöten, joita saksalaiset voimistelunopettajat ovat aukaisseet. (Olympia-Zeitung — Kisakenttä 1936, 12, 190.)

Suomalaisen naisvoimistelijoiden imartelun viimeiseksi sinetiksi vaaleakutriset kansallispukuiset suomineidot kutsuttiin Hitlerin isännöimille kahvikutsuille. Naisvoimistelijat todella nielaisivat saksalaisten propagandasyötit kakistelematta, kuten Seppo Hentilä (2001, 153) kirjoittaa ja heidän kätensä ”kohosivat yksimielisesti Hitler-tervehdykseen” (Kisakenttä 1936, 12, 192). Lisäksi he levittivät vielä pitkään ja tehokkaasti kotimaassaan Hitlerin karismaattista mainetta.

Ramsay Burt (1998, 120) toteaa, että meidän on helppo osallistua yksilön subjektiiviseen kokemukseen ja liikunnan riemuun, mutta meidän on vaikeampi tunnistaa ja tunnustaa, että voimisteleviin naisiin historiallisesti ja kulttuurisesti rakentunut ja sitoutunut poliittisuus on eri tavoin läsnä myös meissä, heidän esityksiensä katsojissa ja tutkijoissa. Ruumiiseeni tallentuneiden naisvoimistelun jälkien ja muistojen takia minun on helppo ymmärtää Elsa Puolanteen ja naisvoimistelijoiden antaumusta sisäisestä kokemuksesta nousevaan liikkeeseen. Toisaalta taas koulun historianopetuksesta ja julkisesta mediasta omaksumani tulkinta suomalaisten ja saksalaisten yhteistyön välttämättömyydestä itsenäisen Suomen säilyttämiseksi tekee minulle hankalaksi naisvoimistelijoiden toiminnan poliittisten ulottuvuuksien kriittisen tarkastelun. En ole tässä tilanteessa ilmeisestikään yksin, sillä sen verran vähäistä on vielä tänäkin päivänä syvälinen, monipuolinen ja kriittinen tutkimus ja keskustelu naisvoimistelun vaiheista 1920- ja 1930-luvulla. Tanssintutkijana minua kiinnostaisi myös pohtia, miksi saksalaisyhteydet ja vaikutteet johtivat vapaan tanssin taiteellisen arvon kovasanaiseen tuomitsemiseen (esimerkiksi af Hällström 1946) toisen maailmansodan jälkeen, mutta aivan samoista lähteistä avoimesti ammentanut naisvoimistelu on välttänyt tai vältellyt keskustelua. Onko niin, että hegemoninen tulkinta naisvoimistelusta kansankunnan symbolina itse asiassa vaientaa ja työntää syrjään asiaan liittyvät arat kysymykset?

Lähteet

Painamattomat lähteet

Suomen Urheilumuseon arkisto. Kisakenttä, vuosikerrat 1920 – 1939.

Aikalaiskirjallisuus

af Hällström, Raoul 1946. ”Moderni tanssi - nykyajan tanssi”. Taiteen maailma (9), 12–13, 21.

Enäjärvi, Elsa 1928a. Suomalaisetko kömpelöitä? Suomen Kuvalehti 12 (20), 866–868.

Enäjärvi Elsa 1928b. Uusi aika etsii itseään. Naisten ruumiinkulttuuria. Urheilijan joulukuun 17 (11), 17–19.

Jalkanen, Hilma 1924. Voimistelu ja plastiikka toisiinsa verrattuina. Kisakenttä 14 (11), 3–5.

Jalkanen, Hilma 1935. Berliinin Stadionin tutustumassa. Kisakenttä 25 (14), 228–229.

Kivi, Ainikki 1938. Olympiatyttö. Hämeenlinna: Karisto.

Kopponen Elna 1983. Liikuntakoulujen synty oli piristysruiske voimistelulle. Kisakenttä 73 (12), 376–378.

Martin, John 1935. The New York Times 27.1.

Nimetön kirjoittaja 1929. Aviomies ja voimistelu. Työläisnaisen urheilulehti 4 (9), 74.

Paavolainen, Olavi 1929. Nykyaikaa etsimässä. Helsinki: Otava.

Paavolainen Olavi 1936. Kolmannen valtakunnan vieraana. Helsinki: Otava.

- Puolanne, Elsa 1938. Rotuoppia - Mihin Rotuun kuulut? *Kisakenttä* 28 (4), 49–51, 61.
- Tanner, Laura 1920 [1919]. Mitkä syyt puolustavat tanssin ja tanssin askelten ottamista tyttöjen ja naisten voimisteluohjelmiin. Laura Tannerin Yliopiston Voimistelulaitoksen virkaa varten 15.10. pitämä esitelmä. *Kisakenttä* 10 (3), 60–68.
- Telajoki, Irmeli 1939. Kansallissosialismin ajatuksia fyysillisestä kasvatuksesta. *Kisakenttä* 29 (10), 171–173.

Kirjallisuus

- Burt, Ramsay 1998. *Alien Bodies: Representations of modernity, race and nation in early modern dance*. New York & London: Routledge.
- Hapuli, Ritva 1995. *Nykyajan Sininen kukka: Olavi Paavolainen ja nykyaika*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hentilä, Seppo 2001. ”Führer haltioittaa poikiaan”. *Suomalaisten vaikutelmia Berliinin olympiakisoista 1936*. Teoksessa Korpela, Jukka, Hämynen, Tapio & Nevala Arto (toim.), *Ihmisiä, ilmiöitä ja rakenteita historian virrassa*. Hämeenlinna: Karisto, 138–156.
- Kaarttinen, Jyrki 2008. Kansallissosialistinen kasvatus – pedagogiikka vai ”epäpedagogiikka”? *Kasvatus ja Aika* 2(1), 57–72. [www-lähde] <http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=89>. (Luettu 1.3. 2010)
- Kokkonen, Jouko 2008. *Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laine, Leena 2000. *Työväen Urheiluliikkeen naiset*. Helsinki: Otava.
- Laine, Leena & Sarje, Aino 2002. *Suomalaisen naisvoimistelun maailmat*. Helsinki: Naisvoimistelun Tuki ry.
- Laine, Leena 2003. Finland: The Promised Land of Olympic Sports. In Krüger, Arnd. & Murray, William (eds.), *The Nazi Olympics: Sport, Politics and Appeasement in the 1930s*. Chicago: University of Illinois Press, 145–161.
- Manning, Susan 1995. Modern Dance in the Third Reich: Six Positions and A Coda. In Foster, Susan (ed.), *Choreographing History*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 165–176.
- Makkonen, Anne 2007. One Past, Many Histories. Loitsu (1933) in the Context of Dance Art in Finland. *Julkaisematon väitöstutkimus*, University of Surrey. [www-lähde] <<http://www.wwwmakkonen.kotisivukone.com/4>>.
- Phelan, Peggy 1993. *Unmarked: The Politics of Performance*. New York & London: Routledge.
- Sarje, Aino 2009. Voimisteleva nainen kansakunnan symbolina. *Liikunta & Tiede* 46 (6), 41–47.

Anne Makkonen PhD, vieraileva tutkija, Teatterikorkeakoulu, Esittävien taiteiden tutkimuskeskus.